

нігів, 2013. – Вип. 109: Серія: Педагогічні науки. Випуск присвячується 30-річчю кафедри педагогіки, психології та методики навчання фізики й математики ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка. – С. 110–113.

*Федченко С. Г.
НТУ «ХПІ»*

УПРАВЛІННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

*Не внешняя наша плоть,
но наша мысль – то главный наш человек.
Г.С. Сковорода*

Загальна постановка проблеми. Початок третього тисячоліття відкриває нову сторінку в розвитку людського суспільства. Воно розпочалося невпинним зростанням персональної відповідальності, індивідуального внеску кожного в історію цивілізації. А це вимагає глибокого розуміння людиною навколишнього світу і себе, свого місця в ньому і свого призначення. Відповідне ж знання і розуміння вона значною мірою отримує в системі освіти. Завдання ж цієї системи полягає не тільки в навчанні, вихованні й особистісному розвитку, а й в усвідомленні учнями і студентами сутності й ролі своєї навчально-пізнавальної діяльності, в належній оволодінні ними логіко-методологічними основами цієї діяльності. Адже від її ефективності істотно залежать можливості професійної й особистісної самореалізації людини, актуалізації її особистісного «Я».

В той же час особливості сьогодення, насамперед глобалізація всіх сфер суспільного життя, широка їх інформатизація й виразний інноваційний характер світового розвитку зумовлюють істотні зміни в самих цілях, змісті й характері освіти, в організації пізнавальної діяльності й у використовуваних педагогічних технологіях. Вони мають бути спрямованими як на ефективну організацію пізнавальної діяльності студентів, так і на належне управління нею. А це, у свою чергу, зумовлює потребу в інноваційному характері як самих технологій, так і характеру їх використання. Сьогодні в педагогічній теорії й освітній практиці значного поширення набуло обговорення сутності,

сенсу і змісту поняття інноваційних педагогічних технологій. Конкретні ж питання доцільного використання їх можливостей для успішного розв'язання складних завдань освіти, в тому числі й управління пізнавальною діяльністю в умовах інноваційного розвитку набувають характеру важливої й актуальної проблеми.

Зв'язок проблеми з актуальними питаннями теорії і практики полягає в тім, що сучасна Україна все ще перебуває в стані пошуку свого шляху розвитку, тільки налагоджує культурні, економічні, політичні, суспільні та інші внутрішні і зовнішні зв'язки. Для прискорення цих процесів необхідно визначитися, яких громадян і для якого суспільства ми повинні готувати, якими мають бути соціальні умови розвитку, щоб громадянин нашої держави був щасливим. Оскільки розвиток людської цивілізації набуває все більш виразного інноваційного характеру, виникає необхідність відповідних змін як пізнавальної діяльності майбутніх фахівців, так і управління нею. А це вимагає розробки нових теоретичних і методологічних основ освіти і практичних рекомендацій стосовно викладання навчальних дисциплін.

Виходячи з необхідності філософського осмислення проблем сучасної освіти, В. Кремень, С. Пазиніч та О. Пономарьов підкреслюють, що «слід визнати, що й донині ще вкрай недостатньо уваги приділяється дослідженню філософських проблем окремих галузей освіти, насамперед розробленню питань філософії професійної освіти, хоча потреба у філософській рефлексії цих питань постійно зростає. Справді, без належного світоглядного і методологічного аналізу сучасного стану професійної освіти, без визначення сучасних її проблем та суспільних вимог до майбутніх фахівців не можуть ефективно розвиватися ні теоретичні засади педагогіки вищої школи, ні практика плідної науково-педагогічної діяльності викладачів системи вищих навчальних закладів» [1, с. 9].

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми свідчить про істотну увагу до неї з боку як представників педагогічної теорії, та і освітянської практики. Можна послатися хоча б на роботи В.П. Андрущенка [2], А.К. Бичка [3], В.Г. Кременя [4] та інших, в яких розглядаються глибокі, справді концептуальні питання стратегічного розвитку освіти. Істотний внесок у їх розробку належить таким відомим вченим, як І.Ф. Прокопенко, С.О. Сисоєва, Г.П. Васянович, І.Д. Бех, О.М. Пехота

та інші. Пильну увагу дослідників привертають проблеми дистанційного навчання, організації плідної самостійної роботи студентів та її контролю. Останнім часом істотно посилюється інтерес до забезпечення якості підготовки фахівців та оцінки її рівня. Цілком очевидно, що значний вплив на цю якість здійснює характер організації навчально-пізнавальної діяльності. Підвищення ж рівня її ефективності залежить від педагогічної майстерності викладачів (С.У. Гончаренко, І.А. Зязюн, Л.С. Нечепоренко та інші) й застосовуваних педагогічних технологій (Ш.О. Амонашвілі, В.В. Ягупов, М.В. Кларін, І.П. Волков, А.С. Нісімчук, Н.П. Наволокова та ін.)

Разом з тим, дослідження важливих проблем пізнавальної діяльності студентів в умовах інноваційного розвитку та управління нею, на наш погляд, ще недостатньо. Зокрема, практично не розглядаються філософські аспекти цієї проблеми, психологічні особливості практичного здійснення цієї діяльності та формування і розвитку мотивації студентів, ціннісного сприйняття ними знань і процесу навчання, майбутньої професійної діяльності.

Мета статті полягає у спробі філософського аналізу ціннісного підходу до організації навчально-виховного процесу та підвищення його ефективності саме за рахунок належного управління пізнавальною діяльністю. При цьому мається на увазі необхідність всебічного урахування характерних особливостей цієї діяльності, зумовлених інноваційним характером світового розвитку.

Виклад основного матеріалу. Реформування суспільства й подальша демократизація суспільного життя зі всією неминучістю викликають потребу в удосконаленні форм і умов життєдіяльності людини, залучення усіх громадян у процес соціальної творчості. Отримання незалежності нашої молоді держави, що входить до загального потоку перетворень у економічній, політичній та духовній сферах, вимагає активних дій кожної окремої особистості, які й утверджують її поступ. Успішність таких перетворень залежить від того, який напрямок ми оберемо для розвитку цих дій. З метою реформування та розвитку українського суспільства, розробляється сучасна філософська концепція освіти і науки. Які цінності мають слугувати орієнтиром для майбутніх поколінь? Адже цінності виконують функцію перспективних стратегічних життєвих цілей і виступають основним мотивом життєдіяльності.

Цінності визначають моральні орієнтири та принципи поведінки, тому будь-яке суспільство зацікавлене у тому, щоб люди дотримувалися актуальних у сучасних реаліях правил поведінки.

Саме тому, на початку свого розвитку, кожна дитина в цивілізованому суспільстві потрапляє під цілеспрямований вплив навчально-виховного процесу. Діяльність у сфері освіти, особливо безпосередня педагогічна діяльність, тісно переплетена з основами світогляду людини, навіть якщо вона його не усвідомлює. Педагогічний процес здебільшого виявляє і формує нові ціннісні орієнтації особистості, тому у педагогічній діяльності дуже важливо керуватися такими світоглядними принципами, котрі орієнтують людей на творчу самореалізацію, усвідомлення власної планетарно-космічної сутності.

Тож яким повинен бути сам педагог покоління нового тисячоліття? Відповідь на поставлене запитання може дати філософія, що завжди була провісницею та каталізатором реформ, які активно реалізуються у різних сферах сучасного суспільного буття в усьому світі, філософія, на ґрунті якої і виникла нова «філософія освіти».

Специфіка філософської рефлексії щодо освіти, порівняно із згаданими науками, полягає в тому, що філософія, передусім, покликана відповідати на кардинальні питання, пов'язані із відношенням людини до світу, її способом «входження» у нього, тобто задавати світоглядний кут зору на проблематику. Друга особливість цієї рефлексії виявляється в тому, що вона охоплює освіту в усіх її ціннісних, системних, соціально-філософських, емпіричних, теоретичних і прикладних аспектах. Освіта постає як цілісний об'єкт.

Особливості сучасної освітньої парадигми полягають у зосередженні на вихованні нової людини, яка житиме в умовах постіндустріальної, інформаційної (за визначальним чинником прогресу – інформатизацією) історичної формації. Формації, в якій розвиток усіх сфер – економіки, політики, комунікацій тощо – вимагає все більшого розвитку людини. З іншого боку, як зазначає В.Г. Кремень, саме розвиток кожної особистості, з яких складатиметься суспільство, визначатиме загальний поступ. «Основне завдання в цих умовах, – наголошує філософ, – виховувати <...> особистість, яка діяла б свідомо і самостійно на основі отриманих знань і власного аналізу ситуації». Зараз, аби сформувати особистість демократичного суспільства

«центр має бути там, де знаходиться кожний учень і де відбуваються процеси його навчання і виховання. Ці процеси свою чергу будуватися на увазі й повазі до кожної дитини, на зміні авторитарної педагогіки педагогікою толерантності.

Враховуючи історичний досвід попередніх стадій розвитку людства, на перший план знову виходять освіта і наука. Реалістичний світогляд і моральні якості людини справедливо розглядаються нині як фундаментальні чинники прогресу. Основними тенденціями сучасної освіти є *фундаменталізація* (що відповідає потребам швидкого розвитку новітніх інформаційно-телекомунікаційних та інших технологій) і *гуманізація* (необхідність формування особистості, що розуміє інтереси суспільства і держави і водночас бачить можливості плідної співпраці з іншими). В центрі освітянського процесу має знаходитись особистість з усіма її людськими інтересами і потребами, етнонаціональними особливостями і культурою, прагненням до щастя й утвердженням його цивілізованих форм в сучасному культурному полі.

Як відомо, завдання будь-якої освіти – це залучення людини до культурних цінностей, науки, мистецтва і т.п. Культура транслює накопичений соціальний досвід, універсалії культури забезпечують відтворення певного образу соціального життя і типів особистості. В освіті закладаються механізми життєдіяльності, соціалізації особистості, підготовки до буття в сучасній культурі. Нарешті, освіта формує людину.

Завдання творення нової людини, що стоїть перед освітою, не мають виходити із протиставлення виховних вимог минулого пріоритетам сучасного суспільства. Саме тому освіта у сучасному суспільстві виступає тим соціальним інститутом, через який передаються і реалізуються базові культурні цінності та цілі розвитку суспільства.

Серед інших освітніх завдань, таких як забезпечення високої функціональності людини в умовах інформаційного суспільства, дотримання оптимального балансу між патріотизмом і здатністю жити в глобалізованому світі, виступає завдання мінімізації асиметрії між матеріальністю і духовністю, культивування у кожної особистості піднесеної думки та духу відповідно до національних традицій і переконань, формування конструктивізму як основи життєвої позиції, утвердження культури толерантності.

Будь-яка освітня парадигма ґрунтується на певному баченні сутності людини. Саме на її уявлення та ідеали в кінцевому рахунку орієнтуються освітні концепції. Своєрідне антропологічне зрушення в новій парадигмі освіти визначається самим духом нашої доби. Нова ідея освіти пов'язана з потребою залучити людину до постійного активного процесу відкриття, засвоєння світу.

У цьому зв'язку певний інтерес викликає концепція Ю. Козелецького. Він характеризує сучасну систему освіти як таку, що формує просвітницьку людину. Продуктом такого формування є, радше, одновимірна людина. Вона – об'єкт освітнього процесу, мета якого визначається домінуючим принципом – енциклопедичним («людина – це її пам'ять»). Дослідник вважає, що необхідний перехід до зовсім іншої освітньої системи, зорієнтованої на формування *інноваційної людини*, тобто такої, що постійно знаходиться в стані пошуку, здатної самостійно приймати нестандартні рішення, винахідливої, творчої особистості. Тому основним завданням освіти на сучасному етапі є перехід від навчання, що забезпечує репродуктивне сприйняття, формування лінійного мислення, до навчання, яке формує пошукові орієнтації, творчий підхід, ймовірнісне мислення.

Моделлю особистості в новій парадигмі освіти має стати інноваційна людина. Вона розглядає оточуючий світ не як сталу, гармонійну структуру, до якої потрібно пристосовуватися, а як сферу пізнавальної та практичної невизначеності, яку потрібно редукувати як послідовність різноманітних труднощів, що необхідно подолати. Винахідливість стає архетипом діяльності для інноваційної людини, а провідною метою навчання – формування в неї власної дослідницької позиції, тобто значення набуває процес переходу в освітній діяльності від школи пам'яті до інституту роботи з мисленням.

Суспільство сьогодні – найвища форма розвитку і руху матерії. Розвиваючись саме, воно є перетворюючою силою усього, що є навкруги, і цього вже змінити не можна.

Постійне відставання освіти від потреб суспільства, відсутність освітніх форм для трансляції головного здобуття сучасного наукового знання у формуванні людини ХХІ ст. потребує обґрунтування методологічних засад філософії сучасної освіти, як нового рівня дослідження і

розв'язання багатьох проблем людського буття. Нова соціокультурна реальність має такі основні характерні риси:

1) суттєві зміни в субординації системи цінностей, що обумовлені формуванням нового типу відносин у суспільстві, потребою в новій світоглядній орієнтації;

2) нові явища у культурі, які надають великі можливості для оптимізації реалізації прихованого потенціалу особистості;

3) суттєве розширення поля диференціації життєвих потреб і здібностей;

4) початок діалогу між основними культурними течіями у сучасному світі.

Усе це вимагає нового рівня рефлексії самого поняття «освіта», змісту, соціокультурних особливостей, визначення сучасного аксіологічного підґрунтя освіти, ролі та місця освіти в суспільстві XXI ст. і перспективи його розвитку. Тому найважливішого значення набуває питання про становлення сучасних методологічних засад такої галузі дослідження як філософія освіти, що є основою для здійснення комплексного підходу до вирішення проблем сучасної освіти, у першу чергу до виконання завдань її гуманізації.

На сучасному етапі розвитку філософії освіти, дослідники визначають два основні моменти наявного стану в освіті, а саме:

1) освіта не здійснює функцію виховання того типу світогляду, що дасть можливість вирішити глобальні проблеми людства;

2) офіційно діюча система освіти постійно відчужується від інтересів та цінностей людей.

Аби вирішити це двостороннє питання, необхідно розробляти філософську методологію сучасної освіти, що допоможе розкрити взаємодію між цими тенденціями.

Сьогодні існує три концепції освіти, пов'язані з напрямками сучасної філософії освіти.

1. Концепція гармонійної цілісності, сприяє реалізації ідей створення єдиної, цілісної, гармонійної теорії педагогіки і централізованої системи управління освітою.

2. Релятивістсько-плюралістична концепція, яка визнає необхідність застосування принципів плюралізму, педоцентризму та релятивізму в педагогічній діяльності, пріоритетність ролі індивідуальних інтересів над громадськими.

3. Синтетична концепція, яка поєднує обидві попередні концепції освіти, визначаючи, що загальні, громадські інтереси в педагогічному процесі мають бути мінімальними.

Ідеї першого напрямку застосовуються для розв'язання проблем сучасної педагогіки, а саме для подолання розриву між предметами, що вдосконалюються, та вирішенням важливих суперечностей педагогічного процесу. Важливою невирішеною проблемою у педагогічному процесі є проблема пріоритетної ролі вчителя у його взаємодії з учнем, дорослого з дитиною, викладача вищої школи зі студентом. Домінування монологічної форми викладання навчального матеріалу сприяло відведенню учневі в основному пасивної ролі об'єкта педагогічного процесу, надаючи його інтересам другорядного значення.

Другий, релятивістсько-плюралістичний напрям філософії освіти виходить з протилежних, по відношенню до першого напрямку, вихідних принципів. Він полягає у перевазі особистісних цінностей над загальними. Цей напрям характеризується особливим ставленням до учня, як до основного суб'єкта педагогічного процесу. Таке відношення вимагає від викладача, педагога вироблення методик, за допомогою яких можна максимально розкрити специфічні для кожного учня здібності. Найважливіша риса релятивістсько-плюралістичного напрямку філософії освіти полягає в наданні уваги формуванню творчої особистості, розвитку її унікальних здібностей, віднайденню і впровадженню методик навчання та виховання, які б могли врахувати особистісні інтереси учнів і системи їх цінностей.

Третій, синтетичний напрям філософії освіти, виник як реальна потреба подолати пріоритетну роль вихідних принципів двох попередніх напрямів і здійснити такий синтез їх позитивних ідей, який дав би можливість краще вирішити основні проблеми сучасної освіти, а тим самим й інші найважливіші проблеми людства. Вихідним положенням цього напрямку філософії освіти є те, що жодна із сторін суперечностей педагогічного процесу не повинна мати пріоритетного значення по відношенню до іншого (треба виходити з найважливішої ролі обох).

В сучасній парадигмі освіти учитель і учень вважаються суб'єктами педагогічного процесу, але за педагогом зберігається ведуча роль, що обумовлює його особливу відповідальність за рівень власної підготовки, постійне вдосконалення своїх знань, умінь і т.д.

Однією з найважливіших складових нової парадигми освіти є випереджувальна функція розвитку системи освіти в сучасному суспільстві. Вона із периферійних, в соціальній структурі, перетворюється в пріоритетну, оскільки стає глобальним фактором розвитку суспільства. Це обумовлено якісно новим масштабом детермінуючого впливу системи освіти на формування реалій інформаційного типу суспільства, яке визначається характером духовного виробництва і може стати реальністю тільки через розвиток відповідних освітніх тенденцій в суспільстві.

Розглядаючи антропологічні засади освітньої парадигми, доречно звернутися до методологічного потенціалу *синергетичного підходу*. Його цінність для сучасної філософії освіти полягає в тому, що синергетика, по-перше, пропонує модель саморозвитку людини в світі, що швидко змінюється і саморозвивається; по-друге, виходить на найважливішу світоглядну проблему – проблему пошуку людиною свого місця в ньому. З погляду синергетики, людина постає як самодостатня істота, яка перебудовує сама себе у напрямку гармонізації відносин на осі: Людина – Всесвіт. Як і будь-якій відкритій системі, людині не можна нав'язувати шляхи розвитку. Вона сама обирає свій шлях. У точках біфуркації посилюється відповідальність людини за здійснений вибір. Запропонований світоглядний підхід передбачає не перетворення людиною світу за певним планом, а творення себе, що передбачає постійний процес коректування смисложиттєвих орієнтирів.

У сучасних умовах на зміну дисциплінарній організації наукового знання приходить його міждисциплінарна організація, на зміну пануванню природничо-наукового знання приходять гуманітаризація і гуманізація науки. Особливо актуальними аспектами цього процесу є:

- становлення антисциєнтистської методології освіти, що передбачає не лише формування в учня певної системи знань, а й розвиток духовності в контексті гармонійної взаємодії усіх індивідуальних процесів світосприймання;

- становлення освіти, як фактора розвитку культури, в тому числі й розвиток освіти, як діалогу культур.

Поєднання становлення особистості з оволодінням культурними цінностями сприяє вирішенню багатьох етичних проблем, є

безпосереднім джерелом багатогранності та гармонійності, які, у свою чергу, виступають вирішальними критеріями особистісного буття. Правомірно стверджувати, що в сучасних умовах особливістю освіти і пізнання в умовах інноваційного розвитку є аксіологізація освіти і виховання як на теоретично-рефлексорному, так і на практичному рівні.

Список літератури: 1. Кремень В. Шляхи розвитку сучасної філософії інженерної освіти / В.Г. Кремень, С.М. Пазиніч, О.С. Пономарьов // Вища освіта України. – 2006. – № 1. – С. 7–12. 2. Андрущенко В.П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю [Текст]. – К.: Знання України, 2004. – 804 с. 3. Бичко А.К. Національні аспекти філософської освіти в Україні // Філософія освіти. – № 1. – 2005. – С. 210–228. 4. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати [Текст]. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.

Фокина Т. Н.

*Уральская Государственная Архитектурно-Художественная Академия
(ФГБОУ ВПО «УралГАХА»), Институт урбанистики*

ДИСТАНЦИОННЫЙ КУРС «КУРАТОР СОДЕРЖАНИЯ»: ОПЫТ УЧАСТИЯ

В современных условиях становится все труднее уловить нужную информацию в информационном шуме. Одним из главных умений пользователей информации становится умение извлекать нужную информацию, потратив на это минимум времени. И анонсирование курса «Куратор содержания» вызвало большой интерес в сети. Актуальность курса НТУ «ХПИ» – «Куратор содержания – 1», а затем и «Куратор содержания – 2» очень высока еще и потому, что упоминаний в сети о программах подготовки куратора содержания в настоящее время пока нет.

Разработчик, руководитель курса и тьютор – профессор Кухаренко В.Н. с командой профессионалов заявил этот курс как пилотный. Автор этой статьи проходила обучение на курсе «Куратор содержания – 1» в качестве студента, а затем на курсе «Куратор содержания – 2» в качестве локального тьютора.